MODERNA KOLONIZACIJA

II. dio.

Po predavanjima F. L u k a s a, redovnog profesora u Ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi u Zagrebu.

Zagreb

1931.

F R A N C U S K A K O L O N I Z A C I J A.

U v o d.

Po svome obliku francuska zemlja daje na prvi pogled izgled harmoničnosti,no u njoj ima mnogo nedostataka obzirom na smještaj i granice. Sa sjevera i istoka granice su joj slabe i otvorene upadima susjeda. Nadalje je Flandrija,Njemačka,Italija i Španjolska uznemiruju i ugrožavaju sa četiri strane. Ako ona i posjeduje jedinu prednost medju evropskim državama,da ima udjela u tri mora,no ona zbog toga ima predugu morsku obalu,a za njenu odbranu treba velikih napora,žrtava i promišljena rada,jer ocean treba svoju flotu,a Sredozemno more drugu. Kada Francuska ne bi bila upravljana ljudima bistra pogleda, izlaže se pogibelji,da zanemari more,pa da se previše založi za kopnenu politiku ili obrnuto; ili se može zavesti,da se baci predaleko za postignuće kakvog političkog cilja,do koga bi možda moglo doći postepeno i u više mahova,pa da stoga doživi slom. Ako ona ne posveti brigu,da bude jaka na moru,postaje igračkom u rukama pomorske susjedne sile,koja joj onda stavlja zapreke i u drugim osnovama. Ako pak hoće,da bude na moru jaka,ta ista pomorska sila počinje se bojati njezina napretka i utakmice,a iz toga se stvaraju povodi sukoba. Tako je povijest Francuske vječito balanciranje. Netom je ona ostavila domaću obalu da otplovi u daljinu,domovina je zove natrag da brani rodjenu grudu. Netom je ona povukla graničnu liniju na kopnu,odmah je treba utvrdama braniti. Za tisuću godina historija Francuske,koja se i danas nastavlja,niše se izmedju interesa interesa maritimnih i kontinentalnih,prije izmedju Iberskih sila i Njemačke,kasnije izmedju Velike Britanije i Njemačke. Francuska je u prvom redu djelo inteligencije i volje.

1. Razvoj kolonizacije.

Istaknuti smještaj Francuske,dobre i loše njegove osebine treba imati u vidu,kada je govor o njezinoj kolonizaciji,jer baš iz kolonijalnih uspjeha i neuspjeha se utvrdjuju jasno načela gore navedena.

Francuska kolonizacija može se podijeliti u dvije,tačnom granicom,odijeljene epohe,a to je rad do god.1815.,ili do konca francuske revolucije,te rad iza te epohe do danas. U prvoj eposi Francuska je bila stvorila prvo,veliko kolonijalno carstvo od preko 10 mil.km^2, a od toga joj je ostalo iza sloma od god.1815.samo 100.000 km^2 sa 1 milijunom stanovnika.

Težište prvog kolonijalnog carstva se nalazilo na zapadu,poglavito u Sjevernoj Americi,nešto u Antilama i u zapadnoj Africi,dok je težište drugoga kolonijalnoga carstva prešlo u prvom redu na Afri-

ku i na Indokitaj, dok su u Americi ostali neznatni posjedi.

Prva epoha može se ponovno podijeliti u tri zasebna perioda, pa i ako oni nijesu onako tačno odijeljeni medju sobom kao glavne epohe.

I Prvi period ide od početka kolonizacije uopće na koncu 14. vijeka pa do početka 15. vijeka, a svršava se godinom 1626. U tom periodu, treba to dobro naglasiti, idu francuski pomorci još prije Portugiza i Španjolaca u prekoatlantske zemlje u trgovačke svrhe.

Taj prvi period, ili doba početaka kolonizacije, počinje se već u 14. vijeku, kada su pomorci iz Dieppa i Rouena stigli do obala zapadne Afrike, te osnovali tu faktorije, u Akri i Cormentinu u svrhu nabavaka slonove kosti. God. 1402. otplovio je dvorski časnik Karla VI, Ivan de Bethencourt na Kanarska ostrva, osvojio ih je i tu osnovao malu političku organizaciju. Unutarnji nemiri za daljega vladanja Karla VI. nijesu dopuštali, da se započetim putem ide dalje. Kad je pod Ljudevitom XI. mir i blagostanje nastupilo u Francuskoj i on dao novu aktivnost francuskom duhu pa pomorci ponovni započeše sa brodarenjem, nadjoše, da su one ranije faktorije, od njih osnovane, bile posjednute od Španjolaca i Portugiza. No oni ne klonuše duhom, već nastaviše prekinuti posao, i ako nije posve utvrdjeno, a ono je vjerojatno, da je Ivan Cousin iz Dieppa, kao prvi Evropejac, već god. 1488, otkrio južnoameričko kopno. Njegovim stopama krenu Paulmier de Gonneville.

Cousin

On se iskrca u nekom kraju, čini se Brazilu, i to u zatonu Bahija i dade kraju naziv Terre de Perroquets.

Kasnije su ga slijedili drugi narodi, naročito su se odlikovali mornari iz grada Dieppa, Rouena i Honfleura.

II U drugom periodu, koji ide od god. 1626. i svršava se sa god. 1713. francuska ekspanzija pod ministarstvom Richelia postizava najveći zamah i dobiva velike zemlje u Sjevernoj Americi, posebice u Kanadi i Louizijani. Ratovi, koje je Ljudevit XIV. morao voditi u Evropi sa Engleskom i Njemačkom zbog španjolske baštine, sprečavahu mu razvoj sila u prekomorskim zemljama, pa već godine 1713, sa mirom u Utrechtu, pokazuje se jasna tendencija francuskoga kolonijalnog opadanja, barem u Americi, premda joj je kolonijalni posjed još dalje rastao u Aziji, posebice u Indiji.

Treći period ide od god. 1713. do god. 1815., a u ovom je Francuska morala izdržati u Evropi i u kolonijama velike udarce sa strane Engleza, koja joj je posvuda stavljala neprilika, stvarajući protiv nje saveze, a najviše u sedmogodišnjem ratu, i u ratovima protiv Napoleona, dok konačno nije Francuska izgubila najveći dio svojih posjeda, te ih u Pariškom miru, 30. maja 1814., morala i formalno izručiti Engleskoj.

Poduzeća u prvom periodu dovedoše Francusku u opreku sa Španjolskom i Portugalom, koji su tada privolom crkvenog papina autoriteta podijelili izvanevropske zemlje izmedju sebe. Obje države zapo-

Verazano

češe lov na francuske ladje,a ujedno podigoše tužbe na francuskom dvoru protiv brodarenja francuskih pomoraca po njihovim vodama. Dok je Karlo VIII.vojevao u Italiji nova se Evropa stvara; moćni se takmaci razviše oko Francuske,a to su bile Iberske vlasti i Engleska. Sredozemno more naglo je izgubilo svoju važnost a Atlanski ocean postaje svjetsko more. Afrika je bila oplovljena,a Amerika otkrita. Francuska je osjetila,da je i ona atlantska zemlja i da se i ona upućuje o novim putovima i nepoznatoj ekspanziji. Frano I.na inicijativu Giona le Roa,djeda kardinala Richelieua,osnovao je Havru na ušću Seine,luku,u svrhu da bude pristanište na Oceanu,gdje bi našle zbježište trgovačke ladje. On je predvidjao veliki preokret,koji se sprema na Zemlji; ustupanje Orijenta pred Zapadom. Frano I.nije bio sklon,da primi zahtjeve obiju sila,pa da zabrani svojim podanicima brodarenje,pa se pače priča,da je jednom ironički pitao,da mu se pokaže oporuka Adamova,da se utvrdi,po kojem članku te oporuke nove zemlje pripadaju Portugalu i Španjolskoj. On je protestovao odlučno protiv shvaćanja,da je dovoljno nove prekomorske zemlje jednostavnim proglasom anektirati i tako ih svim ostalim državama zatvoriti. Frano je stoga podstrekavao i pomagao prekomorska poduzeća svojih podanika, a naročito se u tome odlikovala kuća Ango iz Dieppa. Kada je Talijan Verazzano od kralja zatražio četiri ladje,da pronadje put do Kitaja kroz Sjeverno more,dade mu ih Frano I.,a Verazzano je ustanovio i sa sigurnošću utvrdio veći dio obale Sjeverne Amerike.Isto tako je Frano dao ladje Parmentieru,koji je dospio do Sumatre i Moluka. Portugizi su se stavili na obranu,pa usprkos francuskih teorija o slobodi mora,otimahu francuske ladje i ubijahu uhvaćene mornare. God.1516. poslaše mornaricu u Brazil i uništiše sva francuska naselja,tu osnovana. Usprkos tih loših iskustava nastaviše francuski mornari s plovidbom,pače i ime Brazil dolazi od njih,jer su Portugizi toj zemlji bili dali ime Santa Cruz. Portugiski vladar Ivan III.naredio je svojim podanicima pod smrtnu kazan,da se imaju uništavati sve francuske ladje,a momčad ubijati. Do kojeg je divljaštva dolazilo,svjedoči činjenica,da su ulovljene francuske mornare ukapali u zemlju do ramena,pa im s topovskim kuglama glavu raznosili. Vijesti o tome izazvaše u Francuskoj buru negodovanja,pa kada nijesu diplomatske predstavke vladareve ništa koristile,sami se mornari latiše samopomoći, pa zaplijeniše više od 300 portugiskih ladja,pače Ivan Ango blokirao je ulaz u luku Lisabon.

Prva,prava kolonija je osnovana pod Franom I.u Sjevernoj Americi. Pomorac iz St.Malò, Jacques Cartier,dospio je do rijeke Sv.Lovre i podigao u zatonu Gaspè krst u znak francuskoga posjeda,odakle je krenuo uz rijeku do današnjega Montreala. Urodjenici su tu zemlju nazivali Kanadom. Na drugom putovanju osnuje Cartier jedno naselje u blizini današnjega Quebeca,ali oštre zime i nestašica dragocjenih

Cartier

Coligny

ruda, koje su tražili, sklonulo ih je druge godine na povratak u domovinu, i tako je prvi pokušaj za kolonizaciju Kanade propao. Uopće se može kazati, da je kroz cio taj vijek bila živa djelatnost francuskih pomoraca za kolonizacijom, no velika je bila nedaća pri tome, da nije sav narod s krunom bio kao u Engleskoj za Elisabete zauzet za kolonizaciju, već samo Normani i Bretonci. Za slijedećih vlada u Francuskoj kolonizacija je zapela zbog unutarnjih vjerskih borba, dok nije ta misao ponovno oživjela za admirala Coligny.

Coligny se dade nagovoriti od Duranda de Villegaignona, da poduzme ekspediciju u novi svijet. Villegaignon je bio rodjen Francuz i katolik, ali je stajao prije u službi Karla V. pri njegovoj ekspediciji u Alžiru, a kasnije takodjer u službi Ferdinanda I. pri njegovim bojevima u Ugarskoj protiv Turaka, a sada se nalazio u Francuskoj, pa željan novih akcija, zamoli Coligny-a da ga imenuje admiralom i da mu povjeri ekspediciju u Brazil. Zaista Villegaignon otidje tamo i iskrca se u luci Rio de Janeiro i tu zaposjedne ostrvo, koje i sada nosi njegovo ime i dade na njemu sagraditi utvrdu "Coligny". S početka je kolonija dobro napredovala, no kasnije su izbile razmirice izmedju katolika i kalvinaca, dok se nijesu ljudi razišli, tako da je i naselje od Portugiza bilo osvojeno i uništeno.

Usprkos lošega iskustva u Brazilu ne dade se smesti Coligy, već je zamislio osnovu, po kojoj bi, da je uspjela, danas kolonijalna i etnografska karta svijeta drugačije izgledala. Njegova je osnova bila, da kalvine, izložene u domovini vjerskim progonima, preseli u novi svijet i da tako stvori novu kalvinsku Francusku. On je svoje poglede uprao u južni dio Sjeverne Amerike, na područje Floride, pod kojim se imenom tada razumijevahu današnja Florida, Karolina i Georgija. Glas se u Evropi pronosio, da su ti krajevi bogati i klimski povoljni. On povjeri tu zadaću jednom odvažnom Kalvincu, Ivanu Ribautu, koji otplovi i posjedne jedno mjesto, sjeverno od španjolskoga grada Saint Augustin i dade mu ime Fort Caroline, u čast Karla, kralja francuskoga. No u to se umiješaše Španjolci, koji su tvrdili, da je to njihov posjed i započeše neprijateljstva. Malo poslije toga je stigla španjolska mornarica pod zapovjedništvom Petra Menendeza, bezobzirna i okrutna čovjeka. Budući da se radilo o krivovjernim Hugenotima, to je borba proti njih izazvala oduševljenje i kod Filipa II. i kod javnoga mnijenja u Španjolskoj. Francuska mornarica je izišla da napane Španjolce, vodjene od Menendeza, ali na njihovu nesreću digla se oluja i raspršila ladje i djelomično ih bacila na obale. Španjolci, koji su imali svoje naselje u Saint Augustinu, kamo se i Menendez za vrijeme oluje sklonuo, izrabiše tu priliku i napadoše Fort Karoline, te je osvojiše i sve Francuze, osim osmorice koji prijedjoše na katoličanstvo, dadoše ubiti. Kasnije, kada je oluja prošla i preostale ladje francuske se povratiše, bijahu pohvatani i svi poklani. Menendez je dao oderati kožu sa Ribautove lješine i poslao ju je u Španjolsku kao trofej. Još je preostalo nekih

150 Francuza gladnih sa ostalih ladja,ali se i ti moradoše predati, no uz uvjet,da im bude poštedjen život,što im je bilo i ispunjeno, ali su bili bačeni na galije i u tamnice,gdje su jadno svršili/ Filip II.je sam napisao bilješku na rubu poslatog izvještaja Menendeza, s kojom odobrava,što je Francuze poklao,a osudjuje,što je preostalim život poštedio. Na drvetu,gdje je Menendez dao Francuze vješati,postavio je tablu sa napisom: Ceux-ci n'ont pas etè traitè de la sorte en qualitè de François comme hèrètique et ennemis de Dieu /:S njima se tako postupalo,ne jer su Francuzi,već jer su bili heretici i neprijatelji božji:/ Na tu vijest se javno mnijenje u Francuskoj strašno uzbunilo,a isti je dvor,koji je inače Hugenote kod kuće proganjao, digao u Madridu protest protiv toga zločina,no zadovoljštine nije dobio,pače je Menendez na povratku u Španjolsku bio sa velikim oduševljenjem u Madridu dočekan,odlikovan redom sv.Jakova,te dignut na čast markiza od Floride,pače odabran u znak časti,da prati kralja Filipa II.na njegovu putovanju u Flandriju.

Nu dok francuska vlada nije mogla,a nije ozbiljno ni htjela,jer je u borbi protiv Hugenota trebala prijateljstva španjolskoga,da dobije kakovu zadovoljštinu,odlučiše Dieppski pomorci,kojima su u Floridi poginuli mnogi rodjaci,da sami osvete to krvoproliće. Oni se dadoše u lov za španjolskim ladjama,te ih uništavahu. Njihov primjer naslijediše pomorci iz Bretagne i Gaskogne,i tako se razvije klasa francuskih gusara,koji su se posvetili jedinom zvanju,da po američkim obalama gusare i uništavaju španjolske ladje i trgovinu. Medju mnogim pomorcima u boju protiv Španjolaca odlikovao se plemić Dominique de Gourgues. On se prije borio u Italiji kao oficir protiv Španjolaca,no zarobljen od njih,bio je osudjen na galiju kao rob,a kada je sa ladje umakao,jedva je dočekao priliku,da se osveti Španjolcima. Sa tri male ladje krene u Ameriku i osvoji ponovno tvrdju Karolinu,te Španjolce zarobljene dade sve objesiti na ono isto drveće,gdje su Francuzi bili povješani,a dao je napisati na onoj istoj tabli,na kojoj je Menendez onu porugnu rečenicu za Francuze dai ispisati,ove riječi: "Ja to nijesam učinio kao Španjolcima i pomorcima, već kao razbojnicima,lupežima i ubojicama".

Ali de Gourgues iza toga osvetničkoga čina nije imao nakane,da se trajno tu naseli,već se povratio natrag u La Rochelle,pa je onaj napis bio posljednji trag nesretnog pokušaja Francuza u 16.vijeku,da stvore naselja u Sjevernoj Americi.

Prije no što se prijedje na kolonizatorni rad Francuza u daljim epohama i po drugim mjestima,nužno je nekoliko ideja kazati o ondašnjem shvaćanju slobode oceana.

U trećem desetgodištu 16.vijeka Sjeverna Amerika je u glavnim crtama bila otkrita,a tim otkrićima se utvrdilo,da nema nigdje u njoj morskog prolaza za Kitaj,te da te zemlje nemaju mirodija,koje su ondašnji pomorci nada sve tražili zbog velike potražnje u Evropi.

1540

Zbog toga su te zemlje izgubile važnost za evropske narode,a samo su dobile vrijednost u času,kada je Španjolska uvidila,da za njenu sigurnost u Meksiku i Centralnoj Americi obale Sj.Amerike imaju veliku stratešku vrijednost.

Veliki francuskošpanjolski boj o vlast se protegao na cijeli zapadni evropski svijet,prenio se takodjer i na novi svijet,i iz tih sukoba u Sjevernoj Americi započinje se politička američka historija. Počeci se razviše iz opreka Španjolske i Francuske,dok se Engleska kasno uplela u te prilike. Pače evropska politika Španjolske i Engleske su u to doba harmonizirale,a to stoga,što je Engleska gledala u Francuskoj svoga takmaca i s njome vodila 100 godišnji rat za posjed same Francuske,a opreke kolonijalne nijesu još postojale,pa je još u polovini 16.vijeka engleska vlada zabranjivala svojim trgovcima brodarenje put Afrike,u sferu španjolskih interesa,a to je naročito činjeno u doba engleske kraljice Marije,koja je bila žena Filipa II. Istom pod Elisabetom započinje prodiranje englesko prema jugu,u sferu španjolskoportugalsku,a od tada se stvaraju opreke iberskoengleske.

Francuzi u ovoj eposi pokazuju daleko veći duh poduzetnosti i njihova volja za ekspanzivnošću je velika. No mimo toga kolonijalnog poduzeća i želje za ekspanzivnošću,francusko prodiranje ima i drugu, političku važnost. Ekspanzija francuska preko mora odterećuje u veliko pritisak Habsburgovaca u Evropi,zato su kolonijalne borbe bile za Francusku odbrana protiv obuhvatnih nastojanja Španjolske u Evropi. Ono,što je u to doba Englesku odvraćalo,da se u kolonijalna poduzeća ne miješa,ono je u to doba Francusku gonilo naprijed: politička konstelacija u Evropi. Prekomorska aktivnost Francuza bila je vanredno velika i u njima se uzbudila stara normandska krv,željna pustolovstva, pogibelji,časti i koristi. Oni su plovili uz obale Afrike,Amerike,stigli su do Madagaskara i Sumatre,pače sve tamo do Kitaja. Već god.1504. stigli su do rijeke Sv.Lovre,a "Kap Breton" dobio je po njima svoje ime. Francuska je doživjela svoju "elizabetsku epohu",ali uz velike razlike od Engleske. Dok se u Engleskoj oceansko putovanje vršilo u zajednici naroda i države,u Francuskoj nema te istovjetnosti izmedju krune i naroda. Otvoreno ili tajno vodstvo nema kralj u Parisu,kao što je Elisabeta imala u Engleskoj,već se ono nalazi u rukama smionih pomoraca i trgovaca,naseljenih po atlantskim obalama. Pred svima stoje na čelu otac i sin Ango iz Dieppa,pravi morski knezovi. Sve do Richelieua su postojale opreke izmedju krune i naroda u tom pitanju,a od njega dalje su interesi političko-pomorski bili vodjeni od državne vlasti.

Poticaj,koji je gonio krugove oko Anga na pomorstvo,bijaše često trgovačke prirode,pa zato se njihovo djelovanje ograničilo na portugalsku sferu. Kada se Španjolska izdigla kao prva sila u Evropi,te iza bitke kod Pavije g.1525.Francusku natkrilila i potisnula u pozadinu,tada pomorska kolonizacija dobiva drugo značenje,i to političko.

Francuskoj je dobro dolazilo,da se Španjolska potisne na more i da u novim zemljama nadje trvenja i borba,da ne može svu snagu koncentrovati u Evropi. Koliko je Francuska trebala političke i vojničke pomoći izvana,najbolje svjedoči činjenica,da se ona udružila sa Turcima u Tunisu i Carigradu,da oslabi pritisak Habsburgovaca na svoje zemlje. Portugal joj je takodjer mogao biti saveznik protiv Španjolske,ali Portugalu je težište ležalo na moru i u prekooceanskim zemljama,a te su bile ugrožene od francuskih pomoraca,a ne od Španjolaca, s kojima je pače u Tortesillasu sklopila ugovor i podijelila sfere djelovanja. Sama Španjolska je pače tražila,da se ta podjela očuva i zato je indirektno branila i portugiski kolonijalni posjed,jer braneći njegovo pravo,branila je i princip,po kojem je i ona isto došla do posjeda prekomorskih zemalja. Kada Portugal i Španjolska ne bi prema trećemu zajednički branili svoje posjede,to su se obje izvrgavale pogibelji,da ne bi Tortesillski ugovor od novih sila u medjunarodnom pogledu bio proglašen krpom papira i na komade poderan. Za Portugal, koji u mnogome opominje na trgovačke gradove na Sredozemnom moru za srednjega vijeka,bijaše životno pitanje,da mu prekomorske zemlje ne budu otete. Zato je Portugal uza sav interes,da Španjolska ne bude prejaka na poluostrvu,stajao uz Španjolsku,a protiv Francuske,a Španjolska je budno pazila,da portugisko pravo u prekomorskim zemljama ne bude oštećeno. Kada je Portugal htio poduzeti akciju protiv Anga, obratio se za diplomatsku potporu na Karla V.,koji se doista i zauzeo za njega i dao uputstava svojim poslanicima u inozemstvu,da pomažu portugalske zahtjeve,budući taj posao vrijedi,kaže Karlo,kao naš sam /c'est affaire comme notre propre/.

U drugom redu Portugal nije želio da se zarati ni s Francuskom, jer je trgovao sa Antverpenom,a tu bi mu Francuska mogla naškoditi, zato je njegova politika u glavnome u Evropi bila neutralna,no Francuska je iz te neutralnosti tražila da izvuče što veće koristi,što joj je kadkada i uspjevalo.

Ali iz te promjenljive konstelacije izbija trajno jedna misao, a ona je zahvatila sve zapadnoevropske narode,a to je bila težnja za slobodom mora,to jest da svi dobiju jednaka prava i da sve države i osobe mogu po oceanu slobodno ploviti,kao i težnja,da sve evropske države mogu sticati nekršćanske zemlje. Prema tomu ideja slobode mora nije nikla na početku 17.vijeka,ili na koncu 16.vijeka,u doba Elisabete,a niti je od Holandjana,u doba Huga Grotiusa postavljena,već su nove tražbine medjunarodnoga prava bile zahtjevane u 16.vijeku od Francuza,i to u njihovoj dvostrukoj borbi protiv Španjolaca i Portugiza,koji su tu slobodu pobijali,oslanjajući se na Tortesillski ugovor.

Kada je 300 godina kasnije,u danima velike revolucije,bila na skupštinama i sjednicama parlamenta u Parisu oglašena: "Sloboda navigacije i trgovanja", te na zastavama francuskih regimenta,koje su

odlazile,da se bore protiv tirana na moru,stajalo napisano: "Sloboda mora i jednaka prava za sve nacije", nijesu to bili novi francuski zahtjevi,već težnje francuske politike,koje je u borbi protiv iberskih vlasti postavio kralj Frano I.

Misao trgovačkog monopola,te isključive državne suverenosti nad novim kolonijalnim posjedima i sprečavanje svim ostalim kršćanskim narodima,da pri tome uzimaju udjela,imala je svoj pravni izraz u darovštini i potvrdi papa portugiškoj kruni.

Za odbranu misionarske djelatnosti i pobijanja nevjernika i saracena,trebalo je ukloniti nadbijanje medju kršćanima,jer to bi imalo za zapadnokršćansku zajednicu loše posljedice. Zato su u buli papinoj od god.1455.izričito isključeni od zemalja otkritih,i od onih,koje bi se otkriti imale,svi drugi kraljevi i narodi. Za Španjolsku vrijediše ista načela,jer su se ona na povlasticama,dobitih još iz krstaških vremena osnivala. Tako teolog Francescus de Victoria u svojim predavanjima ističe,da pravo posjeda na novo otkrite zemlje ne proističe iz samoga prava otkrića,niti iz prava careva za svjetskim gospodstvom,niti iz prava papina,da dade novim zemljama političke uredjaje i zakone,već jedino iz toga,što papa,i ako nema u svjetovnim stvarima prava zapovijedanja,ima u pitanjima duhovnim,a naročito stoga,što je njegovo izuzetno pravo i dužnost brinuti se za obraćenje ljudi i širenje evandjelja,pa zato on može vlast nad novim zemljama da dade jedino Španjolcima,koji mogu u širenju evandjelja uspješnije djelovati no ostali narodi. Papa može ne samo misije drugih naroda zabraniti,već zabraniti i trgovanje njihovo,ali samo u interesu širenja kršćanske vjere. Ovakvim razlaganjem bijaše označena pravna osnova za španjolske i portugiske posjede u izvanevropskim zemljama. Tako je luzitanski /=portugiski/ vladar imao u svom titulu ove riječi: "Gospodar osvajanja,navigacije i trgovanja u Evropi,Arabiji,Perziji i Indiji". Kralj španjolski na povratku Kolumbovu nazvao je zapadni dio oceana: Mar Oceano que nuestro. Svjetsko more je tako došlo u područje univerzalnoga gospodstva dvaju kršćanskih vladara.

Prvobitno isključivo gospodstvo Portugiza bilo je od Španjolaca uništeno,pa su si ovi dali po papama potvrditi prava na zemlje od Kolumba otkrite.

Medjutim papa Lav X.potvrdjujući Portugizima sva prava,data im od njegovih predšasnika,značajno zaključuje bulu ovim riječima: Coeteros reddat et faciat ad similia promtiores /=Neka se i drugi ugledaju i učine slično/. Prema diobi od Leride /=Saragoze/ 1529.kurija nije izrazila svoga stajališta,a niti je ugovor potvrdila,pa na toj strani Španjolci i Portugizi nijesu dobili papina autoriteta.

Bilo je posve jasno,da ako se ostale atlantske države sa kolonizatornim težnjama,ne će da odreknu položaja velikih sila,ne će za dugo trpjeti,da na osnovu deklaratornoga zaposjednuća cijeloga svi-

jeta po dvjema državama, to bude i stvarno i pravno priznato. Uvlačenje prekomorskih zemalja u politički sistem španjolske vlasti izazvalo je i njezine protivnike na kolonijalna poduzeća. Velika francuska-španjolska, a kasnije i engleskoholandsko-španjolska borba protiv španjolske prevlasti pokrenuta je od država na oceanu u svrhu da tako zatvore najvažnije izvore, odakle je španjolska država crpala snage i da te izvore za sebe osvoje, a ujedno da tim putem prisile Španjolsku, da jedan dio tih pomoćnih sredstava mora upotrebljavati na izvanevropska bojišta, a ne u Evropi. Naročito je u to doba na početku 16. vijeka morala to činiti Francuska, koja se nalazila na mjestu, gdje su se ideje i interesi toga vijeka ukrštavali, pa je ona morala poradi svoga opstanka biti središte antišpanjolskoga i antihabsburškoga sistema u Evropi.

Francuska je po svojoj prirodi i položaju bila pozvata, da vodi Evropu protiv Španjolske. Francuska je morala, ili staviti se na stranu svih protušpanjolskih težnja, pače i religioznih, zato historičar Ranke i naziva Franu I. političkim protestantom, a tu su vjersku politiku tražili Hugenoti, ili je Francuska morala natkriliti Španjolsku potenciranjem njihove iste ideje, pa dovršiti njihov sistem, ali s francuskim sredstvima. U francuskoj politici su oba ova pravca dolazila do izražaja, a konačno je pod Richelieom ovaj drugi politički sistem nadvladao, naime preuzimanje španjolskoga pravca, no i prvi pravac se očuvao, pa bilo i u latentnom stanju, dok nije konačno sa revolucijom pobijedio, a onda je zahvatio i u španjolski svijet i izveo njihovo kolonijalno rasulo.

Francuska je pod Franom I. zastupala misao slobodna pristupa u prekomorske zemlje, te se protivila načelu zatvaranja oceana, te nije htjela otkrite a ne zaposjednute zemlje, a još manje neotkrite zemlje priznavati vlasništvom jedne države, jedino na osnovi deklaracije, pa bilo i papine.

Tako je jedan veliki francuski kapetan /un gran capitano francese/ o tome pisao: Premda su Portugizi najmanji narod na svijetu, to im je cio svijet premalen da udovolji njihovoj pohlepi; oni misle da su pojeli srčani prah Aleksandra Velikoga, kada istupaju sa tako besprimjernom pohlepom. Oni drže, da je Bog stvorio more i zemlju samo za njih. Nije dosta ploviti uz jednu obalu, da se uzme u posjed, jer takovo je osvajanje igračka, jer nema pri tome niti napadača niti otpora.

To su iste misli, koje je kasnije Hugo Grotius formulirao sa riječima: Invenire enim non est oculis usurpare sed apprehendere /Otkriti ne znači očima nešto uzurpirati, već faktično nešto posjesti/. U jednoj pritužbi Frana I. protiv zapljene francuske ladje sa strane Portugiza, kralj tvrdi, da Portugizi nemaju veće pravo na ostrva u oceanu, nego kralj francuski. Urodjenici imaju svoje poglavare i nikakvo portugisko vladanje tamo ne postoji, a more je slobodno za sve

narode,koji tamo dolaze./

Još važnije je od pravnoga stajališta pitanje,jesu li evropski narodi dali svoje priznanje za vladalačka prava u kolonijama pojedinim evropskim državama. Iberski narodi su držali nautiku i karte o novim zemljama svojom tajnom,ali potpuna tajnost se nije dala uopće provesti,pa kako su prije nezadovoljni pomorci prelazili iz Lisabona u Španjolsku,tako su sada iz Španjolske prelazili u zapadnu Evropu i tako se dogodilo da su i bez privole Casa de India u Lisabonu i Casa de contraction u Sevilli plovile ladje tudjih naroda po oceanima. Uza sve zabrane i kažnjavanje konačno su uvidjeli u Madridu i Lisabonu,da oni sami to ne mogu spriječiti,pa je nakana Španjolaca išla za tim,da nagovore francuskoga kralja,da on sam zatvori svoje luke svojim pomorcima za plovitbu u oceanu,jer da se to protivi ugovorima u Tortesellasu i Leridi kao što i odredbama papa. U stvari se radilo o tome,da dobiju opće evropsko priznanje i da njihove demarkacione linije,kao dio medjunarodnoga prava budu priznate. Hoće li se na to odlučiti ostale evropske sile? Vijesti,koje su kolale po Evropi o bogatstvu novih otkritih zemalja i nužda ekspanzije,koja je bila povećana time,što su prednjoazijske zemlje bile došle u vlast Turaka i tako stari putovi do Indije bili zatvoreni,još jače su djelovali na nova poduzeća u otkrite zemlje. Sve zabrane iberskih naroda nijesu mogle odvratiti evropske narode od kolonijalnih poduzeća,pa priznanje eskluzivnoga prava za same iberske narode vrlo je bilo teško,ili u najmanju ruku,ako bi vladari iz državne nužde to pravo priznali,za narode je to priznanje ostalo iluzorno. Tako pisac jedne francuske kozmografije /1544-45/ izjavljuje se u pogledu Tortesellskog ugovora, da on nema pravne važnosti za Francusku,jer niti je ugovor bio potvrdjen od Frana I.,a niti od njegovih predšasnika. Kraljevi Španjolske i Portugala su jednostavno to izmedju sebe podijelili,a francuski kralj je imao posve je dnako pravo,da to sa svoje strane i za sebe učini.

I sami kralj Frano I.istupio je u korist svojih pomoraca i zatražio slobodu mora,trgovine i kolonizacije. U dopuštenjima,izdatim za plijenjenje portugalskih ladja stoji i ova rečenica,da im je "slobodno ploviti po zajedničkom moru",a od njega potječe i rečenica,već jednom citirana: Sunce svijetli za mene kao i za drugoga. Ja bih htjeo vidjeti članak u Adamovoj oporuci,po kojem sam ja isključen od diobe svijeta.

Ovim pravnim nazorima protiv iberskog monopola na nove zemlje, dolazi i drugi momenat,u prvom redu loš postupak iberskih naroda spram urodjenika,a ovo se bez dvojbe odnosi na tužbe Las Casasa protiv španjolskog načina kolonizacije,koje su bez dvojbe morale doprijeti i do Francuske.

Kada se u francuskoj politici za doba Hugenota počeo osjećati i protestantski duh,tužbe su protiv iberskih naroda učestale,pa im se

predbacivalo,da oni hoće da osvoje tisuću puta više zemalja,no što im je potreba i što oni uopće mogu naseliti. Osim toga urodjenici su se tužili na pohlepu,okrutnost i tvrdoću Španjolaca,pa su im predbacivali,da su pogibeljniji no divlje životinje,krvoločniji no lavovi,a strašniji no vatra i voda.

Iz ovih francuskih glasova dadu se izvesti ovi zaključci: Francuzi traže slobodu mora i slobodan pristup u sve zemlje; zabacuju španjolske tvrdnje,da je dovoljno jednostavno proglašenje,a da time svi ostali budu isključeni od kolonizacije,ne priznavaju kolonijalna utanačenja dvojice bez pristanka ostalih vlasti,a konačno osudjuju kolonizatorne metode.

Napokon je postavljena tvrdnja,da nitko ne smije više zemalja posjesti no što je može kolonizirati.

U koliko se Francuzi kod ovih zahtjeva pozivahu na pravicu, njima bi odgovoreno sa španjolske strane u istom smislu,naime,da je baš pravedno,da onaj narod,koji te zemlje ima,i za koje je najviše žrtava i truda uložio,dok ih je otkrio,da ih on i posjeduje. Borbu protiv nevjernika u Sjevernoj Africi i preko oceana vodili su sami Španjolci i Portugizi /maximis cum laboribus et periculis/ sa najvećim naporima i pogibeljima,pa je pravedno,da oni i prihode iz tih zemalja primaju. U tim mislima imamo predteču ove rečenice: "Teret bijela čovjeka" /The white man s burden/,koju su Englezi kasnije postavili,da su oni u službi čovječanstva nosili,a i spremni nositi terete,ali da ne smiju biti smetani od drugoga u tom zvanju. I druga je rečenica izbačena,koja je za novu englesku imperijalističku politiku karakteristična,i danas se još navodi za moralno opravdanje njihovih čina; da pošto su Englezi djelo civilizacije i odgoja u prekomorskim zemljama izvršili i još vrše,Engleska se ne može odreći tih dužnosti, jer bi ti narodi ponovno pali u stanje barbarstva i kaosa. Za prvi puta ti nazori evropske svjetske politike,koje su kasnije Englezi prihvatili,javljaju se ovdje kod iberskih naroda.-

Medjutim i pored tih odvojnih pogleda i opreka sa strane Francuske,ona nije imala snage,da taj monopol iberskih naroda stvarno uništi. U bojevima,koji su se u Evropi izmedju Francuske i Španjolske vodili,Francuska je bila slabija,pa je u više navrataka bila i potučena,pače iza bitke kod Pavije god.1525.i sam Frano uhvaćen.

Kako je bilo više ratova,sklapalo se više ugovora o miru,a naročito je važan mir u Nici o pitanju kolonizacije,jer je Španjolska tu tražila,da se Francuska odrekne prava na plovidbu u Indije i da bilo što tamo poduzima. Francusi se nijesu dali skloniti,da na to pristanu, a Frano je tada s ogorčenjem izjavio: "Sunce svijetli za mene kao i za druge,pa bih htio vidjeti oporuku Adamovu,da sam ja od diobe svijeta isključen". Kraljevi Kastilije i Portugala su izjavljivali,da su oni sve troškove,napore i žrtve snosili,dok su nove zemlje otkrili,pa je pravo,da oni i koristi iz toga crpe. Ali narodi po Atlantskim obalama

naseljeni nijesu htjeli priznavati to isključivo pravo Iberaca,a kada je more postalo najveći drum prometa,to su svi tražili pravo,da se tim putem služe /mare sit commune,naviguer sur la mer commune/. Riječi Franje I.rečene su u duhu pomorca Anga i njegovih drugova,ali tadanji politički položaj Francuske nije dopuštao da se riječi provedu u djelo. U miru u Crepiji 1544.morala je Francuska izjaviti,da se odriče prekomorskih poduzeća. Car Karlo je ostao kod toga,da su sve postojeće indijske zemlje već podijeljene i da za kolonijalnu politiku treće osobe nema više mjesta.- Iako je time prekomorska kolonizacija francuske države spriječena,to je u ugovoru dano neko dopuštenje francuskim pomorcima,da smiju mirno trgovati u španjolskim i portugiskim vodama,ali je i to dopuštenje ograničeno time,da je umetnuta rečenica, da Španjolci imaju puno pravo,da svako prekoračenje u njihovo kolonijalno područje mogu odmah na licu mjesta kazniti. Ovim dodatkom,na koji je Francuska pristala,odrekla se ona da štiti svoje pomorce,pa su oni i dalje bili izloženi svojevolji neprijatelja. Zapravo je to i bio cilj Španjolaca isključiti Evropejce,a ovdje se radilo o Francuzima, iz prekomorskih zemalja. Tako je pokušaj Francuza u doba Franje I.bio od Španjolaca odbit. Pomorski francuski gradovi ostavljeni su od francuske vlade na cjedilu i španjolska politika,koja je tražila priznanje demarkacione linije,u stvari je pobijedila. Pod nasljednicima Frane I. bijaše internacionalno pravo za Francusku pogledom na kolonijalni posjed isti kao i prije,pa je samo novi rat mogao one prijašnje uslove poništiti,a taj se i vodio u cilju,da se okovi mira u Crepiju poništе. Vožnje u Brazil su opet nastavljene,a Coligny nastoji da pravo Francuza na moru provede. Tako su Francuzi osnovali u zatonu Rio de Janeira tvrdjavu Coligny. Opet se u Evropi počelo govoriti o miru,no Španjolci ne htjedoše da odustanu od prvašnjih zahtjeva,da se Francuzi moraju odreći svakoga prava na kolonizaciju. Francuski ugovaratelji,a medju njima se nalazio i sam Coligny nijesu htjeli,da se odreknu prava na slobodu plovidbe,a Španjolci su ostali kod svojih zahtjeva. Kada se nijesu mogli složiti u tom pitanju,došlo je u Cateau Cambresu 1559.do mira,ali bez spominjanja kolonijalnih pitanja. Usmeno su kasnije samo utanačili,da ostane sve pri starom,t.j.Španjolci će svaku francusku ladju,koju izvan evropskih voda uhvate,napasti,a momčad kazniti,a da to ne će značiti prekid mira medju obim državama. Francuski će pomorci na vlastitu pogibelj ploviti,a da se ne će moći pozvati na pomoć francuske države. Tako je to bespravno stanje izmedju Francuza i Iberaca usmeno dobilo medjunarodnu valjanost. Obalno stanovništvo je iz Normandije i Bretanje poduzimalo napadaje na iberske ladje,a Ribeaut je osnovao koloniju Karolinu u Floridi,ali je bila razorena,a on i njegovi ljudi od Španjolaca poubijani. No i francuski gusari su ganjali,gdje su mogli španjolske ladje,pa su osvetili floridsko krvoproliće. Radi krvoprolića u Floridi vodili su se izmedju Francuske i Španjolske dugi diplomatski pregovori,ali su Španjolci ostali kod svoga prvašnjeg gle-

dišta. Tragično je bilo,da novi svijet,koji je po nakanama crkve morao biti svijet mira i služiti kršćanskim misijama za obraćenje tamošnjih naroda,postao prostor vječnoga rata. Tu nije smjelo biti prava osim onoga,što ga je nametnuo mač. Francuska se u 16.vijeku nije mogla održati,niti svoje zahtjeve internacionalno provesti. S Coligny-em je pala i posljednja nada jačeg političkog nastupa,a vidjelo se,da Francuska bez jače evropske pozicije nije mogla u svijetu provesti svoje pravo protiv Iberaca. Španjolska je monarhija održala prvo mjesto i novi svijet je bio pošpanjolen uza sve napadaje francuskih pomoraca. Za Filipa II.je bio najveći triumf,da je on postigao stari kastilski cilj te dobio luizitansko prijestolje. Tako je pod njim u jednoj osobi bila zapadna i istočna pola svijeta ujedinjena. Jedan duh je vladao nad svima; španjolska je monarhija triumfirala, a s njome po Jezuitima obnovljena crkva. Španjolska je bila središte tadanjeg svijeta. To bijaše konac francuske kolonijalne politike 16. vijeka,koja je bila počela s velikim nadama,jer je Francuska pokazala putove,s kojima je trebalo ići,ali se na njima srušila; oružje je ona počela kovati,ali su ga drugi narodi pobjedonosno upotrebili.

Na Englesku je postavljeno pitanje,da li će ona moći da provede ono,što je Francuska kušala,i da li će njoj uspjeti da otvori slobodan put u oceane,no na to će se odgovoriti,kada bude govora o kolonizaciji Engleske. Engleska u doba francuskih pokušaja nije imala slobodu kretanja spram Francuske i spram Škotske,a s ovom je Francuska bila u savezu,da bi mogla odmah,u početku,ostvariti svoje prekomorske želje spram iberskih sila; istom je ona to kasnije učinila.

Nadovezujući na ono,što je prije kazato o francuskoj ekspanziji, treba proslijediti sa djelovanjem Henrika IV.i njegovih nasljednika.

Henrik IV.,vodeći računa o potrebama kolonizacije,a u isto doba o pretenzijama Španjolske,pa da izbjegne sukobe,sklopio je sa Španjolskom u Vervіersu /1598/ tajni ugovor,po kojemu je sporazumno povučena jedna demarkaciona linija,kroz ostrvo Ferro,prema tome još istočnije od stare,pa je tako prostor za slobodu plovidbe bio još više skučen. Zapadno od te linije francuski mornari mogli su ploviti,ali na svoju ruku,a da za njihovu akciju nije bila odgovorna državna francuska vlast,niti se mir medju obim državama time nije rušio.

Na kolonijalnu djelatnost potstrekavalo je i javno mnijenje,naročito atlantsko obalsko stanovništvo,a i pisaca je bilo,koji su svraćali pažnju dvora na važnost toga pitanja za francusku politiku. Tako je Hurault,kancelir navarski,napisao dvije raspravice /1588/, kojima je to pitanje oživio. U spisima je dokazao,kolika silna sredstva Španjolska dobiva iz svojih i portugiskih kolonija i istakao veliku pogibelj,koja iz toga prijeti Francuskoj i cijeloj Evropi,i izveo je iz toga zaključak,da bi Francuska morala ići istim pravcem.

Henrik IV.je zaista i uvidio korist kolonizacije i usprkos svoga ministra Sullyja,koji ga je kao fiziokrata od kolonizacije odvra-

ćao - pomagao pomorce u pravcu kolonizacije. Kod toga se uvijek pazilo, da bi se pri pomorskim poduzećima izbjegavali sukobi sa iberskim narodima i zato je područje kolonizacije bilo odabrano na sjeveru,u današnjoj Kanadi. Kod slaba poznavanja geografskih prilika nije se zapravo ni znalo,da li zemlje na sjeveru spadaju u španjolsku ili portugisku sferu interesa,podijeljenih medju njima Tortesillskim ugovorom. U drugu ruku istraživači nijesu našli plemenitih kovina,da bi se iz pohlepe za njima pomamile iberske države i zatražile zemlje za sebe. Jedini motivi,zbog kojih je došlo do borbi,bijahu strateške prirode,jer se Španjolska bojala,da bi odatle,iz tih zemalja na sjeveru,mogli biti ugroženi njezini interesi u Centralnoj Americi. Henrik IV.je nešto kasnije zatražio za Francusku sve krajeve Sjeverne Amerike izmedju 40-52° sj.š. i u tom pravcu - u Akadiju i Kanadu - kasnije prozvatu Nouvelle France - dao je otpremiti više ekspedicija.

Perioda najveće ekspanzije. Dva čovjeka su provela kolonijalnu moć Francuske do vrška uspjeha,a to su Richelieu i Colbert,a ta oba velika ministra XVII.vijeka bijahu takodjer živi kolonizatori.

Richelieu je uvidio po smještaju Francuske izmedju dva mora,da je ona po prirodi upućena na pomorstvo. On je proslijedio ekspanziju Francuske na kopnu i na moru,htijući učiniti od svoje zemlje i veliku kontinentalnu,a isto i jednu veliku kolonijalnu vlast. Po patentnom listu 1626.on si je isposlovao naslov,veliki učitelj i šef navigacije i francuske trgovine,te je u tom položaju lično uzeo inicijativu u svim pomorskim i kolonijalnim poslovima. Impulz bijaše velik i trajan. U Akadiji /Akadijom se nazivala jedna i druga obala Fundy bay/,Antilama, Gujani,Senegalu,a baš pred svoju smrt,1642,on je pripremio sve za kolonizaciju Madagaskara. Taj veliki uspjeh zastao je pod ministrom Mazarenom,koji je zanemario trgovinu i pustio da ladje gnjiju u lukama,ali je ponovno oživio pod Colbertom /1671-1683/,koji je najveću pažnju posvetio pomorskoj konkurenciji i gradnji ladja,a u tom pravcu njegovo doba predstavlja najveće napore Francuske. Posvuda: u Sj.Americi,Antilama,Gujani,Senegalu,u Indijskom oceanu,novi život započinje,a nove se kolonije osnivaju. Kanada se povećala sa Luizijanom /Luizijana se tada zvala čitav južni bazen Mississippija,a Antilama su se zvali mimo ostrva još i kontinentalni dijelovi oko Karabaiskog mora/,a k tome su stvorene štacije u Hindostanu,a pri smrti velikoga ministra kolonijalna moć Francuske stajaše na svojemu zenitu.-

Bez dvojbe rad se nastavio i poslije njega,jer istom na početku XVIII.vijeka dobile su kolonije Senegala i Luizijane svoj puni razvitak, a i "Ile de France" je kasnije bila zauzeta,a isto tako je Dupleix tek sredinom XVIII.vijeka osvojio Indiju. Ali povjerenje,iskazano od kralja Louvoisu sa opredbnim tendencijama,te nemilost Colbertova,koja ga je stigla godinu dana prije smrti,jasno pokazuju,da se dala prednost politici ekspanzije kontinentalne,sa ambicioznim ratovima i osvajanjem,a

Javi i Makassar na Celebesu/.

Po ovome se vidi,da portugiske vlasti nijesu imale stanovništvo u izravnoj zavisnosti od sebe,već nešto u gradovima i distriktima oko gradova. Do god. 1560.malo se Portugal brinuo za seoske urodjenike. Kasnije se uredila jaka administracija polucivilna,polucrkvena sa zadatkom,da radi oko njihova obraćenja. U gradovima se politika kretala oko toga,da što više asimilira stanovništvo,preobraćajući ih na katoličanstvo i u tu svrhu pomagalo ženidbe Portugiza s domaćim ženama. Netom je koji grad imao nešto portugiskoga stanovništva,dobivao je privilegije jednake,svakoga portugiskog grada,tako je Macao /1596/ dobio kartu slobode po Evori,a Goa po Lisabonu. Stanovništvo,koje je u tim gradovima živjelo,pa bilo koje mu drago rase,bilo je podloženo zakonima metropole. Vrhovna uprava toga Estado da India bijaše centralizirana u Goa,a na čelu joj je stajao guverner,koji je koji puta imao čast i naslov podkralja. Oni su bili birani za trajanje od 3 godine,a bili su dobro plaćeni /do 88.000 fr.godišnje,a mimo toga još 600 q papra u dar/.U početku im je bila vlast golema. "Oni su bogovi Indije",veli o njima pisac Couto,pa su bili odgovorni samome kralju,no kasnije im se vlast suzivala,organizacijom Savjeta,koga su morali pitati za savjet u svim važnijim pitanjima.

Nadzor nad financijama indijskim bijaše povjeren s početka jednom, a kasnije trojici inšpektora.

Različite kolonije su imale na čelu kapetana,a njemu na pomoć su bili faktor,nadzornik,pisar itd. Svi šefovi u kolonijama vodili su cijelu upravu /relacije sa domaćim knezovima,trgovačke poslove,poreze, itd./

Odmah su s početka administraciju Indija dva zla rastakala, nedisciplinirano st,te utaja novaca sa korupcijom. Doista,u Indijama je bilo teško upravljati,jer su posjedi bili odijeljeni velikim razmakom, pa su medju njima bile vrlo slabe veze. U drugu ruku u onoj vrućoj klimi,i daleko od svojih sunarodnjaka,Portugizi su vodili azijski život sa tamošnjim ženama i tako je njihova otpornost padala. Uza sve ove nedaće pravi autor najvećih zala bijaše vlada u Lisabonu: sumnjiva,pohlepna i rutinirana. Kraljevi su guvernere ili podkralje iz nepouzdanja imenovali samo na 3 godine. Njihova odgovornost je bila uništena intervencijama vladinog Savjeta,a i samoga kralja,koji je često odredjivao najsitnije poslove ne pitajući podkraljeve za savjet. Prijavljivanje sa strane podredjenih organa portugiskoj vladi svega,što njihovi predpostavljenici rade,potkapalo je ugled i vlast podkraljeva i uništavalo njihovu politiku i nakane. Imenovanja funkcionera su se vršila po protekciji. Kralj je važna mjesta darivao djeci onih ljudi,koji su negda tamo služili,a da te posjede još ni vidjeli nijesu. Često su date časti kapitanija kćerkama aristokrata,koje su ga nosile mužu u miraz. A što je najviše pridonijelo uništenju discipline,to je činjenica,da su u jednoj ruci bile funkcije političke i uprava trgovačkih posala. Ivan de

Castro/1545-48/, jedan od najpoštenijih guvernera je rekao o Portugizima, da dolaze u kolonije s mačem u jednoj, a krstom u drugoj ruci, ali netom vide zlato, bacaju krst na stranu, da napune žepove zlatom.

Svećenstvo vrlo brojno, a od časti plaćeno od države pridonijelo je mnogo povećanju zlouporaba u upravi, jer su vršili intervenciju kod vlade, da budu imenovane u upravi osobe njihova povjerenja. Nadbiskup Goe, inkvizitori i starešine redova imali su ogromnu vlast.

Uslijed toga indijske kolonije nijesu nikada činile jednu državu, kako je zamišljao i predlagao Albuqueque. Podkraljevi u Goi vršili su vlast u svojim okruzima, ali nijesu nadzirali u upravi drugih kapitanija, osim one u Malabaru. Različite kapitanije, rasijane po obalama Indijskoga oceana, u Kitajskom moru i po Molucima, imale su vrlo malo, ili nimalo, administrativnih veza izmedju sebe. Godine 1571. kralj Sebastijan htio je da stane na put toj anarhičnoj decentralizaciji i osnovao je u Indiji tri generalne vlade: u Mozambiqu, Gou i Malaci, ali je 3 godine kasnije opet promijenio tu odluku.

Prihodi iz Indija su se računali na 9 mil.fr., dok je kapetan Ormuzda primao 580.000 fr. plaće, a Mozambički oko 650.000 fr. Da im se ustegne jedan dio te velike plaće, vlada je te časti počela prodavati boljem nudiocu, a samo časti guvernera-podkralja, državnog tajnika i inšpektora financija te sudbenoga inšpektora nijesu se na dražbi prodavale, već po kralju davane. Ništa nije moglo spriječiti dizorganizaciju javne uprave, a netom je nastao vojnički sukob sa Holandijom, sudbina kolonija je bila zapečaćena. Kada je mir izmedju Holandije i Portugala sklopljen /1669/, Indijskoj državi /Estado da India/ nijesu preostali drugi posjedi, već Gou, Mozambique i nekoliko manjih kolonija, neznatne važnosti.

Mornarica je držala vezu Indije s Portugalom. Na početku XVI. vijeka mornarica je bila podijeljena u četiri eskadre. Dvije, sastavljene od galiona i kadavela, nadzirale su državnu granicu i stajale na straži kod Gibraltara, treća je kružila oko Azora, da čuva povratak ladja iz Indije, a četvrta je bila stacionirana u Indijama. Počam od Almeide /1505/ Indije su imale svoju mornaricu, a stajale su pod zapovjedništvom capitao mor do mar, imenovana od podkralja.

EKONOMSKA UPRAVA.

Historija ekonomske politike, od vlade primijenjena na vlastite kolonije, dijeli se u dva različita perioda. U prvom periodu, koji je sizao do polovine XVII. vijeka, vladina politika je imala u vidu prije svega komercijalne interese. Vlada se nije brinula, da reguliše i poveća u kolonijama produkciju potrošnih objekata, ili robe trgovačkog značaja. Ona je imala u vidu zemlje u Gvineji, koje su davale nešto zlata, i u Indiji, koja je davala obilje mirodija. Gubitak tih kolonija prisilio je vladu, da obrati svu pažnju drugim zemljama svoga kolonijalnoga carstva, naročito Braziliji. Kako se u tim regijama morala prije, no što su bile sposobne za trgovačke poslove, podignuti ekonomska